

Zaterdag 29 maart 2008

Aan de vleeshaken van het marktdenken

Hij scheert alle moslims over één kam, dat is kwetsend. Hij zegt dat het vijf voor twaalf is maar levert geen begin van een oplossing van het islamiseringsprobleem dat hij signaleert. Dat was de kern van de reacties uit de coalitie op *Fitna*, de eindelijk verschenen korte film van Geert Wilders. Die aanvalsverdediging had trekken van een monumentale jij-bak.

Hoe zou het komen dat in dit land mensen die zich zorgen maken een partij of beweging beginnen en volksstammen achter zich krijgen? Hoe zou het komen dat de huidige coalitie al vrij snel met een minderheid in de peilingen moest regeren, terwijl de politieke flanken bleven zwellen? Van Boer Koekoek tot Rita Verdonk zijn de verontrusten het Binnenhof opgemarcheerd uit afkeer van het gebrek aan respons van de gevestigde partijen.

Toen Hans van Mierlo en de zijnen in 1966 stormenderhand de Tweede Kamer veroverden, bestreden zij een fantasieloos, reactief politiek bestel. Zij wilden volwassen burgers bij het bestuur van hun eigen leven en land betrekken met staatkundige activeringsideeën zoals een gekozen premier. Erfopvolger Pechtold houdt als een sociaal-liberale partizaan de vlam brandend, hij ziet ruimte voor vijftien zetels. Maar staatkundige hervormingen laat hij even zitten. Dit kabinet heeft de verstandige analyses van de Nationale Conventie niet eens gelezen, lijkt het vaak.

Wie de vele vormen van verwarring overziet waar land en bestuur onder lijden, veronderstelt al snel dat de bestuurdersklasse veertig jaar geleden eerder te veel dan te weinig heeft toegegeven aan de nieuwe wilden. Dat lijkt maar zo. Het is een kenmerk van ons bestel: meebuigen als riet in de storm, terugbuigen als de wind gaat liggen. De bestuursvorm is amper veranderd. Niks referendum, niks direct gekozen bestuurders, de Randstad rommelt lekker door met vier bestuurslagen. Alleen gemeenteraden wijzen nu hun eigen burgemeester aan, dát partijspelletje is het Binnenhof een beetje kwijt.

Maar tegelijkertijd is een veel langduriger en ingrijpender storm over het land getrokken in de vorm van een marktverheerlijking die vrijwel geen overheidstaak onberoerd heeft gelaten. Het is bij herhaling aan de kaak gesteld door de vicepresident van de Raad van State, Tjeenk Willink: het begrippenapparaat van het bedrijfsleven is niet geschikt om de vervulling van overheidstaken te definiëren, noch om de kwaliteit ervan te meten.

Hetzelfde misverstand is nog eens in kaart gebracht in een nieuwe bundel onder redactie van Frank Ankersmit en Leo Klinkers (*De tien plagen van de staat. De bedrijfsmatige overheid gewogen*, uitg. Van Gennep). In heldere bijdragen van onder meer Jouke de Vries, Martin Sommer, Evelien Tonkens, Paul Frissen en Margo Trappenburg wordt de ravage beschreven die de commerciële metafoor heeft aangericht in onderwijs, zorg en andere gebieden waar je op de overheid rekent.

Ankersmit rekent zelf af met de tekortschietende logica van de door de econoom Wolfson voor de WRR in 2005 bepleite 'transactiestaat'. De ideeënhistoricus analyseert hoe de essentie van

politieke besluitvorming is ondermijnd in het sociaal-wetenschappelijke, technocratische model dat, zoals altijd in Nederland, met de beste bedoelingen wordt aanbevolen door de vermarkters. Klinkers rondt het vonnis af met kritiek op de ‘besturising van de politiek’ en een pleidooi voor politiek vakmanschap, en moed.

Dit is geen vakantielectuur; het is lastig te bespreken aan een elektronische stamtafel. Maar het verschijnsel raakt de kern van Pim Fortuyns veenbrand, van de woede om het gewauwel die je proeft bij Rita Verdonks achterban. Jan Marijnissens SP is niet alleen groot geworden door een grafisch rood appeltje. Zijn socialisten hebben vroeg ingezien dat veel Nederlanders als werknemer én als burger klem zijn gezet in procedures en waardepatronen die de hunne niet zijn.

Noem het de bedrogen emancipatie. In de jaren 60 van de vorige eeuw werd iedereen mondig verklaard, en rechthebbend op gelijke kansen. Dat wekte verwachtingen die de schepping niet aankon. Maar in plaats van dat hardop te zeggen, en keuzes voor te leggen, bestelde Den Haag een managerskaste plus IT-systemen die het onmogelijke beloofden. Zo zou de Zorgverzekeringswet iedereen genezen tegen lagere kosten, werd de Belastingophaaldienst uitkeringsloket. Steeds meer verfijnde gelijkmakers, maar ook meer geld voor spullen, reizen en eten. Bezuinigen en meer beloven. Hard en toch zacht. Met de markt als tovenaar.

Teleurstellingen konden niet uitblijven. Deetman moest 25 jaar geleden jonge leerkrachten afknijpen. Nu zijn er te weinig en hun salaris loopt achter. Deze week overwonnen zij hun schroom en togen naar het Binnenhof. Een gruwelijker voorbeeld ligt dagelijks op miljoenen borden. Lees het rapport van de (permanent gereorganiseerde) inspectie over de vleesindustrie. Het lag een jaartje in de la van het ministerie. Zo diep dat staatsraad Hoekstra moest uitzoeken of het echt waar was wat er in stond. Het was echt waar.

Het keiharde rapport van de Voedsel en Waren Autoriteit heet eufemistisch Modernisering Activiteiten Levende Dieren en levende Producten. Samen met de getuigenissen van insiders, woensdag op een hoorzitting in de Tweede Kamer, is het de schets van een volstrekt voorspelbaar schandaal. Om te bezuinigen en ‘marktgerichter’ te werken is de vleeskeuring aan de slachters toevertrouwd.

In 1906 schreef Upton Sinclair zijn klokkenluidersroman *The Jungle*, over de vleesverwerkende industrie in Chicago. Ondanks levensbedreigende tegenwerking leidde het tot de Federal Food and Drugs Act, het begin van overheidskeuring. Dat is ook in de VS geen veilig bezit. In Nederland creëren wij honderd jaar later vergelijkbare wantoestanden. Uit een combinatie van markt-, bezuinigings- en iedereen alles beloven-waan.

Het is hoog tijd dat de politiek opnieuw vaststelt wat de taken van een fatsoenlijke overheid zijn. Die goed doen en ophouden met alle publiek-private begripsverwarring. De markt is prachtig, voor concurrerende producten. Maar niet voor ziek-zijn, politie, onderwijs, waterbeheer, ruimtelijke ordening, voedselveiligheid. De weke Haagse jungle heeft het aan zichzelf te danken als straks de noodrempartijen van Marianne Thieme, Jan Marijnissen, Rita Verdonk en Geert Wilders de meerderheid halen.

Dit bericht heeft 7 reacties op “Aan de vleeshaken van het marktdenken”

1. *don* zegt:
[zaterdag 29 maart 2008, 22:19 uur](#)

Hè, hè. Eindelijk weer eens een journalist die boeken leest en dan met rede concludeert dat de invoering van marktwerking desastreuze gevolgen heeft voor sectoren die bepalend zijn voor de kwaliteit van de samenleving in het algemeen en het welzijn van de individuele burger in het bijzonder.

Zowat alle touwen en ankers zijn afgeworpen en het schip zonder deskundige bemanning dreigt vroeg of laat door een onverwacht felle rukwind op drift te raken. Maar als geïnteresseerde burger wist ik, en velen met mij, allang dat de op hol geslagen marktwerkingaanhangers vooral zelf profiteren van het sloperskapitalisme. En dat die vleesindustrie verrot is door bijvoorbeeld prijsafspraken en ander gesjoemel wist ik ook allang door verhalen van ex-werknemers. Mijn vraag is dan ook: waar houden journalisten zich tegenwoordig mee bezig? Maar de vraag stellen is hem beantwoorden. Het is geen vakantielectuur en dus kost 't meer inspanning dan het papagaaien voor, over en na een freakshow van aan elkaar geplakte uitgekauwde videofragmenten. We staan erbij en kijken ernaar en we zijn te laf en te blasé om de slopers een halt toe te roepen. Dat laten we dus liever over aan de 'noodrempartijen'. Alsof een versnipperde politiek het schip wel op koers zal krijgen.

2. [Ellen ten Bruggencate](#) zegt:
[zondag 30 maart 2008, 21:36 uur](#)

Goed stuk. "Noodrempartijen", aardig gevonden. Het zijn de dissidenten uit de gevestigde politieke partijen. Links en rechts zijn met elkaar versmolten: dat begon al bij Lubbers en vervolgens Koks paarse kabinetten. De PvdA van den Uijl is geschiedenis - de VVD van Wiegel idem dito. Het D66 van Pechtold is een clubje "mooie jongens en meisjes met een goede baan en dik inkomen" dat vooral sociaal/liberaal wil overkomen. We hebben nu natuurlijk een krankzinnige coalitie. Sociaal Democraten die een "zwarte kousen ideologie" gedogen. Beleid wordt er niet gemaakt, alleen maar moraliserende bemoeizucht met de burger. De kiezer wil een duidelijk gezicht en dito stem. Dat weten mensen als Marijnissen, Wilders en Verdonk. Zij maken handig gebruik van de vervlakking, door in de aanval te gaan met woorden die de kiezer graag wil horen - maar hoe ze die woorden in daden gaan omzetten blijft onduidelijk. En wat als ze in een kabinet komen? Het bedrijfsleven zwijgt. Men strijkt liever bonussen op, dan zich aan politiek te branden.

3. [J.M van Munster](#) zegt:
[zondag 30 maart 2008, 23:07 uur](#)

De laatste jaren ben ik als leraar aan een vmbo-school tot de trieste conclusie gekomen dat onderwijs aan deze leerlingen is verworden tot een façade. Waren de eisen in de periode van de basisvorming te hoog (de afsluitende toetsen heb ik nooit afgenomen, maar verwerkt tot lesmateriaal) nu zijn de eisen, weliswaar onofficieel, minimaal.

Het is een publiek geheim dat er met schoolexamencijfers wordt gesjoemeld opdat het grootste deel van de basis- en kaderberoepsgerichte leerlingen de school met een diploma kan verlaten. Deze leerlingen worden niet serieus genomen.

Het waren vwo-scholieren die onlangs protesteerden tegen hun 'ophokuren'. Dat vmbo-scholieren niet massaal protesteerden tegen hun ophokschooltijd komt omdat, en dit is mijn cynische visie, zij als consumenten in spe zich tevreden stellen met computeronderwijs (i.e. spelletjes doen) of de lestijd grotendeels uitzitten met zakcomputertjes, mobieltjes en mp-3.

Deze leerlingen hebben geen baat bij klassikaal avo-onderwijs (theorievakken) maar bij het duurdere praktijkgerichte onderwijs waarin vakken als nederlands, engels, rekenen en maatschappijleer/ burgerschapskunde geïntegreerd worden aangeleerd.

De samenleving heeft toegelaten dat deze jongens en meisjes opgroeien als prooien voor de markt (klakkeloze consumenten waaraan goed moet worden verdiend). ‘Animal Farm’ roept bij mij nu heel andere associaties op; ik houd de leerlingen van de straat en ‘bewaar’ de reeds consumerende leerlingen.

Individuele ontplooiing, in deze samenleving een afgekochte onderwijsdoelstelling, is te duur bevonden. Bovengenoemde leerlingen voelen dat zij niet serieus worden genomen. De rekening wordt ons al enkele jaren gepresenteerd; lastige leerlingen binnen het vmbo en hoge uitval op het mbo. Scholing heeft een positief effect op democratisering, maar als een democratische samenleving haar toekomstige burgers vermarkt zullen steeds meer mensen, nooit geleerd hebbende zelf moeite te doen om tegenslagen het hoofd te bieden, zich uitleveren aan ‘verlossers’. Met alle ellende van dien.

In dezelfde editie werd in het artikel “Prachtscholieren” de uitspraak van een schooldirecteur aangehaald dat beleidsmedewerkers en onderwijsbestuurders niet genoeg van vmbo-scholieren houden. Deze mensen hebben het onderwijs laten verworden en hebben de lastige leerling gecreëerd. Ik houd wel van de vmbo-leerling en veel van mijn collega’s ook. Wij hoeven geen carrière te maken; leerlingen onderwijzen, vormen en opvoeden is onze roeping.

De fatsoenlijke overheid waartoe u de politiek oproept luistert naar deze leraren.

Drs. J.M. van Munster, avo-lerares en geschiedenislerares

4. *Maarten Dulfer* zegt:
[maandag 31 maart 2008, 13:15 uur](#)

De categorie concurrerende producten is niet vanzelfsprekend, de grenzen ervan staan niet vast en de kwaliteit concurrerend bestaat niet vanzelf. De overheid houdt met veel inzet de gewenste concurrentie in stand, nationaal, Europees en op wereldniveau. De overheid treedt ook elders op waar de markt faalt. Nederlandse wetten zorgen voor een fatsoenlijk pakket gezondheidszorgvoorzieningen voor een fatsoenlijke prijs voor iedereen. Onderwijs idem dito - wat er daar niet deugt, moet met wetgeving gerepareerd. En dat al van oudsher; ook toen het maatschappelijk middenveld de instituten nog in handen had, was wetgeving nodig om het falen daarvan te voorkomen.

De politiek die moet vaststellen wat de taken voor de fatsoenlijke overheid zijn, wordt verleid om reactief te reageren: we nemen wel over wat bij jullie niet goed gaat. Dat zet die politiek op een achterstand en dat zorgt voor willekeur in de samenstelling van het takenpakket. Nog twee keer herfstbladeren op de rails en hup, het OV weer naar de overheid. Dat het daar hoort, is een andere kwestie waarvoor meer structurele argumenten moeten gelden.

Beter is het, wat de politiek natuurlijk ook doet, om de markt als instrument te zien en niet als gebied. De overheid gebruikt de markt net zo als de burgers dat zelf doen. Het marktdenken is tot de overheid doorgedrongen via de maatschappij, waar de burgers paspoorten, autosnelwegen, schoon water, onderwijs en nog zo wat als producten zijn gaan zien die ze voor een bepaalde prijs wel van de overheid willen betrekken. De burgers bedachten dat ze waar voor hun geld wilden voordat de overheid hen als klanten zag. De burgers stemden al op noodrempartijen toen er in geen velden of wegen een markt te bekennen was. Ze wilden al eerder een veilig gevoel kopen met hun belastinggeld in plaats van het te laten besteden aan uitkeringen voor langharig tuig. En de burgers komen er nu achter, op school, bij de slager, in het landschap en bij de opgeheven bushalte, welke gevolgen het heeft dat zij hun overheid op het marktplein hebben gezet.

Gebruik van het marktinstrument door de overheid is relatief nieuw, het proces van

verfijning en afstelling loopt nog. De politiek moet in ieder geval dat proces tot overheidstaak rekenen. Niet gemakzuchtig de markt er nu maar weer eens uit gooien, maar het instrument goed leren gebruiken. De markt is niet goed of fout, maar is er tout court, de burger heeft die ingebracht. De fatsoenlijke overheid accepteert de taakverzwaring die daarmee gepaard gaat. Want het is er niet gemakkelijker op geworden.

5. [Aldert ter Weer](#) zegt:
[maandag 31 maart 2008, 18:58 uur](#)

Bravo!!

Een duidelijke en klare opinie.

Zoals altijd heeft Marc Chavannes gelijk.

De markt en 'tucht van de markt' (dixit Annemarie Jorritsma, maar ook anderen?) kan niet toegepast worden op de klassieke overheidstaken, die mijn zoon van elf al kan opdreunen (Chavannes noemt ze ook): defensie, politie, onderwijs, gezondheidszorg en infrastructuur.

Daarvoor hoef je geen linkse kracht te zijn noch gestudeerd te hebben.

In de NRC van vandaag staat te lezen dat het bezoek aan de huisarts is toegenomen, doordat de oude particuliere patiënt minder remmen zou hebben om de huisarts te bezoeken. M.a.w. de marktwerking in de zorgsector heeft ook op dit gebied niet tot verminderde uitgaven geleid, maar tot meer. Bravo voor de marktwerking.

Wanneer lezen de politici deze stukken van Chavannes eens?

Of andere prachtboeken van Marc Chavannes: over Frankrijk en de USA. Ik heb ze verslonden en doe dat ook met zijn columns.

Ga door Chavannes, wie weet blijft er ooit iets hiervan hangen in Den Haag ... (en anders een staatssecretariaat of ministerschap?)

6. [L. Weltens](#) zegt:
[dinsdag 1 april 2008, 09:17 uur](#)

Het marktdenken is doorgeschooten. Marc Chavannes toont het in Opklaringen (NRC 29 maart) overtuigend aan. De markt is er voor concurrerende producten, niet voor de overheid.

Neem de gezondheidszorg. Een praktijkvoorbeeld uit mijn tijd als GGD-medewerker in Rotterdam. We hadden Jeugd tandzorg. Werkte uitstekend. Met een bus de wijken in en controleren maar. Op een gegeven moment moest er bezuinigd worden. Wat kon weg? Jeugd tandzorg natuurlijk! Dat kon de markt (tandarts) mooi overnemen. Mooi niet. De gebitten van de kinderen, vooral uit de achterstandswijken, gingen zienderogen achteruit. Het paard was weer eens achter de wagen gespannen. Nu wordt er alleen nog voorlichting over tandverzorging gegeven. De mensen moeten zelf maar de weg naar de tandarts zien te vinden. Maar praatjes vullen geen gaatjes. Laat de overheid (rijk of gemeente) de Jeugd tandzorg asjeblief weer opnemen. Dat werkt.

7. [Maarten Dulfer](#) zegt:
[dinsdag 1 april 2008, 10:11 uur](#)

Aldert ter Weer,

Ten eerste: de maat der dingen bij de overheidstaken bestaat uit de noodzaak om voorzieningen te treffen en de beschikbaarheid van middelen - de opbrengsten van belastingen en bodemschatten. Die worden voor een deel door de markt bepaald. De overheid buffert, maar kan wegens de markt niet altijd alles doen wat nodig is.

Ten tweede is de realiteit minder eenduidig dan de opsomming van de 'klassieke' overheidstaken. Uitvoering van de sociale wetten, verbonden aan de grondwettelijke

sociale grondrechten, staat niet in het rijtje. Ook niet de zorg voor het milieu en het voorkomen en bestrijden van maatschappelijke schade door onwenselijk gedrag. Ten derde: onderdelen van zowel 'klassieke' als andere overheidstaken worden op verzoek van burgers uitbesteed aan marktpartijen, of de burgers laten ze op eigen initiatief uitvoeren door particulieren. Banken zorgen voor hun pensioen. Bewakingsfirma's letten op hun spullen. Vliegmaatschappijen vervoeren hen. Alle verkrijgbare extra's in onderwijs en gezondheidszorg kopen de burgers op de markt. Ten vierde: de burgers willen niet meer betalen dan ze zelf 'nodig' achten. De extra gewenste bedrijfszekerheid (dat iedereen overal altijd goed kraanwater heeft bijvoorbeeld, of dat de rails recht blijven liggen) brengt kosten mee waar men zich amper van bewust is. Die overheidsgarantie kan alleen betaald worden als de gewone productiekosten normaal zijn, lees marktconform. Daarom besteedt de overheid uit bij bedrijven die efficiënt werken. Dus: het kraanwater en de infrastructuur zijn marktproducten. Zodra de burger voelt dat hij daarvoor te veel betaalt, wijst hij de overheid ook op de markt. 'Als jullie een bedrijf zouden zijn, was je al lang failliet' en meer van dergelijke taal. Ten vijfde: onder andere wegens het milieu en maatschappelijke cohesie (overheidstaken dunkt mij) is kostenbewustzijn van de burgers noodzakelijk. Bovendien wensen de burgers individuele keuzevrijheid. Daarom probeert de overheid de burgers zelf te laten betalen voor wat ze zelf willen - tot op zekere hoogte. Ergo: de markt.

De markt zit al met al verweven in de overheid en wel op verzoek van de burgers. Dat is mede gevolg van individualisering en liberalisme. In het politieke spectrum staan die begrippen bij rechts. Rechts heeft het marktdenken bij de overheid gepropageerd. Hetzelfde rechts dat de laatste jaren om overheidsmaatregelen roept die de vrijheden van het individu beperken. Hetzelfde rechts dat nu ineens oog heeft voor het verrommelende landschap. Hetzelfde rechts dat altijd de burgers meent te moeten beschermen tegen hun eigen overheid, hun overheid die onlangs begonnen is met marktconform werken, dat nog niet goed in de vingers heeft en er druk mee is (overheidstaak: dat proces goed afwerken). Om het nog scherper te stellen: rechts heeft het ingevoerd en links mag de problemen oplossen.

Links doet dat graag, maar niet met het opdreunen van een klassiek rijtje. De veel te eenvoudige voorstelling van zaken dat de overheidstaken van de markt afgeschermd kunnen worden, speelt juist de bewegingen en partijen in de kaart die de noodrem willen hanteren, de radicale oplossers. De opinie van Chavannes draagt in die zin juist bij aan de opkomst van Verdonk, Wilders en Marijnissen.

Hetgeen niet wegneemt dat het boek over de tien plagen serieus genomen moet worden. Daaruit kan namelijk geleerd worden hoe het marktinstrument beter gebruikt kan worden dan nu.